

Juni 2021

DELTA-PLUS

Forum over onze rol in de evolutie

Stichting Teilhard de Chardin

ten dienste van

'Het genootschap tot Convergentie van Wetenschap en Religie'

DELTA +

het forum over onze rol in de evolutie
verschijnt doorlopend na ontvangst van nieuwe artikelen.
Het blad staat open voor iedereen die wil meedenken en
schrijven over de toekomst van onze wereld. Teilhard de
Chardin (1881-1955) gaf daartoe met zijn evolutietheorie
een ruime aanzet.

Het Genootschap tot Convergentie van Wetenschap en Religie

Het GCWR omvat 'n groep mensen, die sympathiek staan
tegenover Teilhards werk, maar in het verlengde ervan ook
andere ideeën willen inbrengen.

Een digitaal abonnement op DELTA +

is gratis, maar... door uw steun (vanaf Euro 5,-) krijgt u het
via e-mail toegestuurd. Uw steun helpt ons om het blad in
de toekomst weer in druk uit te geven.

Insturen kopij:

kan te allen tijde. De redactie behoudt zich het recht voor
artikelen in te korten of te weigeren.

Adres bestuur Stichting en eindredactie:
Stichting Teilhard de Chardin
Op de Wieken 5, 1852 BS Heiloo
e-mail: teilhard@planet.nl
internet: www.teilharddechardin.nl

Inhoud		p. 03
Inleiding		p. 04
Red.	Marie-Anne Roger: gesprek met broeder Réginald-Ferdinand Poswick osb.	p. 05-28
Renaud, Peter	Waarom Materialisme onzin is: een samenvatting van het boek van Bernardo Kastrup, directeur van de stichting ‘Essentia Foundation’	p. 29-55
Renaud, Peter	antwoord op een reactie van Gerrit Teule aan de Haagse gespeksgroep	p. 56-58
Revis, Paul	Evolutie en geschiedenis	p. 59-63
Badelt, Raimund	Die Omega-Spur – Spiritualität der Zukunft	p. 64-65

Inleiding

Onze oproep voor een nieuwe redactie van ons tijdschrift en een nieuw bestuur van onze stichting leverde nog geen resultaat op. Hoewel wij eerder schreven, dat we met de uitgave van ons tijdschrift stoppen, willen wij u opnieuw met deze oproep benaderen. De inhoud en onze website in 4 talen kunnen u wellicht extra daartoe motiveren om onze vacatures in uw kring bekend te maken.

Wij vertaalden voor u uit het Frans een gesprek door Marie-Anne Roger, de redacteur van het Franse blad “Teilhard Monde”, met broeder Réginald-Ferdinand Poswick osb. (p. 05-28). Verder schreef Peter Renaud, lid van de Haagse gespreksgroep over Teilhard de Chardin, een uitvoerige beschouwing van het boek van Bernardo Kastrup, de directeur van de ‘Essentia Foundation’, getiteld “Why Materialism is Baloney“(p. 29-56) en Paul Revis ontvouwt het programma van de Teilhard gespreksgroep in Den Haag (p. 57-62).

Een aankondiging in het Duits van het boek “Die Omega-Spur – Spiritualität der Zukunft vindt u op p. 63/4. Het werd geschreven door Raimund Badelt uit Wenen, van wie reeds eerder in ons tijdschrift GAMMA-DELTA artikelen verschenen (vanaf onze website www.teilharddechardin.nl te downloaden: zie jrg. 2 nr. 1; jrg. 2 nr. 3; jrg. 3 nr. 2) onder de titel “De spiritualiteit van Teilhard de Chardin ter ondersteuning bij een hedendaagse oriëntatie”.

Redactie

Opsluiting: over de krachten om het leven weer op te pakken

Gesprek met broeder Réginald-Ferdinand Poswick osb.¹

Via haar tijdschrift ‘Teilhard Monde’, waarvan Marie-Anne Roger de drijvende kracht is, staat het genootschap sinds enkele jaren regelmatig in contact met broeder Réginald-Ferdinand Poswick (RFP). Hij is benedictijn, theoloog en informaticus aan de abdij van Maredsous in België. Tijdens de eerste lock-down in de pandemie Covid-19 gaf hij iedere dag een tekst van Teilhard ter overweging door aan zijn medebroeders. Hij heeft deze gedachten gebundeld in een zogeheten ‘Teilhardiaanse bloemlezing voor de tijd van de lockdown’ en deed ons deze toekomen. Dit heeft in ons het verlangen gewekt om hem een keer te ontmoeten.

Redactie van het tijdschrift Noosphère: Broeder, hoe wilt u dat wij u aan onze lezers voorstellen?

RFP: Als Réginald-Ferdinand Poswick, benedictijn, sinds 1955 verbonden aan de abdij van Maredsous. Ik ben een arme man, die getracht heeft richting te geven aan zijn leven. Omdat ik het liefst ‘broeder’ wilde blijven en als monnik geen priester wilde worden, zoals ze nadrukkelijk van mij wilden vanwege mijn studie Grieks en Latijn, heb ik een sociaal buitengewone ervaring op alle niveaus en

¹ Dit artikel verscheen in februari 2021 in het tijdschrift *Noosphère* van de Association des Amis de Pierre Teilhard de Chardin op p.19-29. De vertaling uit het Frans werd gemaakt door Henk Hogeboom v. B. De redactie van *DELTA* + staat open voor alle aan- en opmerkingen of verbeteringen. .

onder alle vormen van christendom in de kerk meegemaakt. Mijn verhouding tot de werkelijkheid, zoals ik die veel later via Teilhard de Chardin heb ontdekt, loopt via deze wordingsgeschiedenis van mij als mens.

Red.: Kunt u ons iets over Maredsous vertellen?

RFP: Maredsous is een enorm grote neogotische abdij die in de loop van 1872 door meer dan 100 monniken is gebouwd.

Abbaye de Maredsous

Hier leven Benedictijnen in gemeenschap volgens de Regel van de Heilige Benedictus. Zij verwelkomen graag gasten, bedevaarders, leerlingen, voorbijgangers en... surfers. Hier kan men ontdekken dat deze abdij een gastvrij oord en een boeiende ontmoetingsplaats is.

Toen ik daar intrad, waren er 127 monniken, thans zijn het er niet meer dan 25 met een gemiddelde leeftijd van 65 jaar. Het is een gemeenschap die in zijn geschiedenis de weerslag heeft meegemaakt van het Tweede Vaticaans Concilie en de gebeurtenissen in mei 1968. Als volgeling van een monastieke beweging in de geest van de eerste christengemeenschappen behoorde ik tot de groep die (in de loop van 1968) een nieuw klooster heeft gebouwd in Quévy Le Grand aan de Franse grens in de buurt van de Belgische plaats Mons. Men heeft getracht iets te maken dat eenvoudiger was dan Maredsous; dit ging niet zo maar en zonder moeilijkheden. Ik geloof echter dat men moet leren van zulke ervaringen, want ze horen bij het leven.

Red.: Bij die gelegenheid heeft u een verbazingwekkend avontuur meegemaakt rond het numerieke taalgebruik en de Bijbel gezien vanuit de informatica, namelijk de Bijbel van Maredsous.

RFP: Het is een belangrijk avontuur, dat heel mijn leven heeft bepaald. Maredsous werd de grondlegger van een katholieke beweging, die vanaf 1950 met zijn publicatie die van de Bijbel van Crampon verving. Toen men dit kleine klooster tussen 1968 en 1972 in Quévy Le Grand had gesticht, moest men een rendabel karwei trachten te vinden. Het toeval wilde, dat een uitgever in Parijs aanbood een door ons vervaardigde analytische tabel van de Bijbel uit te brengen. Deze verscheen als *Table pastorale de la Bible* in 1974. Het is een werk, dat ook vandaag de dag nog steeds enig is in zijn soort. Aanvankelijk beschikten wij over een systeem met 300.000 kaartjes. Het zou dwaas geweest zijn om die naar een

drukker te sturen. We wilden nagaan of we de gegevens niet konden gebruiken om dit overzicht in een boek uit te geven. Maar in de jaren '70 lag het nog niet zo voor de hand om een boek op basis van onderzoeksgegevens uit te brengen. Ik ontdekte de eerste zeer krachtige machines, waarvan Teilhard in een van zijn technische aantekeningen gewag maakt als “machines om de geest fijn te malen”. Twee broeders van het nieuwe klooster hebben zich bij IBM laten opleiden. Ikzelf ben er in november 1971 met een diploma als analytisch programmeur vandaan gekomen. Behalve vanuit het *herderlijk register van de Bijbel* en de meer dan twee miljoen kaartjes met gegevens die als sporen van al deze pionierswerkzaamheden bewaard werden, kan men bijvoorbeeld zeggen dat aan de basis van al die teksten, die in de wereld met het Hebreeuws zijn verspreid, dit de eerste registratie was van de integraal Hebreeuws-Massoretische tekst van de Bijbel die van Maredsous kwam en thans haar weg vindt in alle groepen, die een studie van de Bijbel maken.

Red.: En sinds 2020 is uw gemeenschap getroffen door de pandemie als gevolg van Covid-19. Hoe heeft u met de ontberingen geleefd, die met de lockdown zijn verbonden?

RFP: Ze kwamen hard aan. Men kan wel huilen, zich kwaad maken, bepaalde zaken triest vinden en niet bevredigd zijn, maar dan kom ik meteen aan met een aantal teilhardiaanse thema's, die mij boeiden toen ik ze ontdekte, en vooral met de kleine inspanning die ik mij getrooste toen de pandemie het afgelopen jaar op haar hoogtepunt was. Vanaf 17 maart 2020 zaten we volkomen geïsoleerd;

ik heb de hoogvlakte van Maredsous, waar altijd zoveel mensen lopen, nog nooit zo verlaten gezien. Men kan wel zeggen, dat de abdij van Maredsous met haar cafetaria, haar bier en haar kaas de derde meest bezochte plek van Wallonië is met meer dan 560.000 toeristen per jaar. En daarmee is ook gezegd, dat we te maken hebben met een massale, zeer sterke beweging, die we niet altijd onder controle hebben. Een zeer heftige tijd, met een lockdown, waardoor iedereen wordt getroffen, kerkdiensten alleen onder de monniken kunnen worden gevierd, terwijl er anders genodigden en publiek bij zijn. Dat is erg deprimerend. Maar we hebben ons er al snel rekening van gegeven, dat wij er zeer gunstig voor stonden in vergelijking met al die mensen die geïsoleerd waren. Wij waren immers nog als groep bij elkaar; wij gebruikten onze maaltijden nog samen, konden nog voor recreatieve doeleinden bijeenkomen. Met andere woorden: we waren zeer bevoorrecht en vanuit dat oogpunt was het misschien met de pandemie bij ons nog niet zo droevig gesteld en was deze voor ons een aanleiding om ons nog beter te bezinnen. Men hoeft het natuurlijk niet te wensen, maar wat wij in deze situatie hebben geleerd is des te beter. De pandemie als zodanig is erg teilhardiaans, dat wil zeggen ze toont een planetisering van de mens zoals we die nooit eerder hebben gezien. Teilhard voorzag iets in die geest tijdens de twee wereldoorlogen van 1914-1918 en 1940-1945. Hij voelde, dat daar sprake was van een beweging, die de hele planeet betrof, en de pandemie heeft ons inderdaad in een situatie gebracht, waarin de hele planeet op hetzelfde spoor is gezet. Mij heeft dit ook heel erg geholpen, ja zelfs zoveel steun gegeven dat ik kan zeggen “dat ik thans datgene bij

Teilhard kies om deze overweging kracht bij te zetten, om de mensen te steunen in hun reflectie”. Dat was voor mij persoonlijk al een grote stimulans. Ik dank de hemel reeds, dat ze bij mij deze inspirerende gedachte tijdens de pandemie deed opkomen. Ze werd voor mij een ware *Lectio divina* (goddelijke les) om zo om te gaan met de teksten van Teilhard.

Red.: ... een gebed, dat uitgaat van het Woord?

RFP: Alleszins, dat is een aloude kloostertraditie. De *Lectio divina* wordt overal in het klooster in praktijk gebracht. Wat men dan leest? Men leest niet alleen de Bijbel, men moet alles lezen wat God ons te lezen gegeven heeft en trachten er een “Woord” voor onze tijd, voor mij, voor ons in te vinden!

Red.: Op 19 maart 2020 richtte u zich met de volgende woorden tot uw medebroeders in Maredsous: “Om ervoor te zorgen dat wij als broeders aandacht voor elkaar blijven houden, heb ik besloten u telkens als ik eraan zal denken een “overweging” van mijn grote huidige vriend Teilhard de Chardin te sturen.” Waar komt die vriendschap van u voor Teilhard de Chardin vandaan? Wat heeft u op deze wijze nader tot hem gebracht?

Dat is nogal laat gebeurd: Ik las de boeken van Teilhard tijdens mijn studie theologie, terwijl die toen in de jaren 1955-1965 niet zo in trek waren. Teilhard werd beschouwd als de grens van hetgeen toen aanvaardbaar was. Wij hadden een leraar theologie die erg veel met Teilhard op had. Bovendien was Teilhard in 1912 twee keer in

Maredsous voorbijgekomen. Hij heeft zijn bezoek ook beschreven. Maar wat hem het meest interesseerde was de geologie van de begintijd, die men in de streek rond Maredsous blootlegde, en toen hij teruggekomen is, was dat om de steengroeve helemaal aan de rand te zien. We hebben in Maredsous een alleszins opmerkelijk geologisch museum, want je treft daarin heel dichtbij enorme fossielen aan van zee-egels, die je nergens anders vindt en die geleerden vanuit de hele wereld komen bekijken.

Na dit eerste contact met Teilhard ben ik tamelijk laat opnieuw op hem gestuit, namelijk op het eind van mijn bijbel studie, op het moment dat ik met medestudenten besloten had om in Namen het eerste informatica-museum van België op te richten, teneinde het enorme erfgoed rond de numerisatie van de Bijbel veilig te stellen. Tijdens deze periode gebeurde het, dat ik me echt weer helemaal in Teilhard verdiepte. Maar ik ben een amateur. Ik ben zeker niet in alle opzichten een professionele kenner van Teilhard; die pretentie heb ik niet. Maar ik heb bij hem wel veel van wat ons bindt (de benadering enerzijds van de bijbelse cultuur: het alfabetisch schrift – en anderzijds van de informatieve cultuur: het numerieke schrift). Wat ik bijzonder waardeer bij Teilhard is zijn taal. Hij heeft een voortreffelijk taalgebruik; ze zouden hem allemaal op school vanwege zijn taal moeten lezen. Het is een man, die niet bang is om woorden te ontdekken, intelligente woorden, die wortel schieten en een lange geschiedenis kennen.

Red.: Wat is de rode draad in uw “Teilhardiaanse bloemlezing voor de lockdownperiode”?

RFP: Als er een eenheid door alles heen bestaat, dan is het datgene, wat ik de kernelementen zal noemen van hetgeen ik via het gedachtegoed van Teilhard heb ontvangen ten gunste van een echt menselijke toekomst van onze kleine planeet.

En dan is er ook de vraag die de pandemie aan ons stelt: komt het tot een plotselinge stop, een planetaire stop? Door gebeurtenissen als de komst van de eerste atoombommen of van het eerste mondiale Geologische Jaar (vanaf 1950) is er een nieuwe werkelijkheid op planetaire schaal ontstaan, waarvan Teilhard zich ten volle bewust was. Hij was er enorm gevoelig voor, omdat zijn visie op de eenheid van de planeet en de eenwording van de mensheid centraal staat in de manier waarop hij naar de mens keek.

Red.: Welke kenmerken van deze planetaire visie zou u ons kunnen geven?

RFP: In deze hele reeks teksten voor de pandemie heb ik getracht om zaken die van belang zijn voor de toekomst van onze kleine planeet bijeen te brengen met de intelligentie die ons door God is gegeven en met de ogen van een geloof in deze God die de mens zichzelf voorstelt en die dus echt heeft gewild, dat het onze mensheid is die voortaan in en voor zijn schepping handelt.

Men kan dus de teksten van deze teilhardiaanse bloemlezing op een manier ordenen, die men weliswaar logisch zou kunnen noemen, maar die dit niet is; ze zijn

eerder “intuïtief” en worden van dag tot dag geïnspireerd door de communicatie die tussen 19 maart en Pasen 2020 plaatsvindt:

1. Geloven dat de **Materie** een “goddelijk milieu” vormt. Let op! Hierbij is geen sprake van platonisme, waarbij de ziel de materie moet ontvluchten. De ziel kan niet volledig ziel en persoon zijn als zij vanuit de materie en via de materie handelt. Er zijn geen andere mogelijkheden. We zien het overigens goed, wij praten met onze mond. Het goddelijke dat voorbij zou kunnen komen, gaat voornamelijk via de materie.
2. En deze materie bevindt zich in **gistende toestand** of in **barensweeën**. Het is dus een materie die kookt en nieuwe dingen voortbrengt. En dat is ook een zeer bijbels gegeven. Teilhard is een zeer goede lezer van de Bijbel; hij heeft veel op met sint Paulus en sint Johannes, mensen die het best van allen gezien hebben, dat “het Woord onder ons woont”, een tekst waarop Teilhard voortbouwt.
3. Er is een mogelijkheid voor de mens om dit proces van gisting en verwekking wereldwijd te **bevorderen**. De mens heeft middelen, die hem gegeven zijn om met deze gistende materie te werken. Dit wordt op sociaal niveau zeer duidelijk zichtbaar; maar op individueel niveau moet worden verwezen naar hetgeen Teilhard heeft gezegd met betrekking tot de inspanningen van de mens.
4. Dus de **inspanning** is maar al te zeer datgene, wat voor de mens bij dit werk als kern van de schepping geldt. Wij moeten voortdurend alles op alles zetten, alle mogelijkheden onderzoeken. En dat is in feite iets, dat

hij, naar ik denk, aan John Henry Newman heeft ontleend, voor wie het volmaakte zich afspeelt in de dagelijkse handeling en niet in een of andere mystieke beleving. Datgene, wat ik vandaag de dag verricht (met mijn pen, mijn houweel, mijn snijbrander...mijn computer), omdat dit van mij wordt verwacht, daarin komt de volmaaktheid tot uiting.

5. En deze inspanning betreft een doelwit van **de zich vernieuwende mensheid**, datgene wat Teilhard zei van de liefde. De eerste kracht die van het menselijke zijn uitgaat is die van het zich openstellen en van de liefde. Het doel ligt in het vernieuwen van de mensheid, hetgeen inhoudt dat we haar ergens heen brengen, ver weg van waar zij zich vandaag bevindt. Dat is iets heel opvallends bij Teilhard, iets wat mij ook bijzonder aantrekt, want bij de informatieverwerking wordt men geconfronteerd met dromen van het transhumanisme; men loopt de hele tijd tegen mensen aan, die geloven in een mechanische onsterfelijkheid. Maar met Teilhard zitten we op een heel andere golflengte - en naar ik geloof op een werkelijk betere - die op het volgende neerkomt: nee, de mens moet zichzelf vervolmaken. Laten we allereerst datgene, wat echt heel dicht bij ons is, in onszelf zien, want dat is waar de toekomst van de planeet zich bevindt en dus het hiernamaals van de pandemie.
6. Op dat punt komt men bij een bewustzijn en een handelen, dat sociaal en universeel gericht is op de hele planeet en waarvan Teilhard ten enenmale alle risico's tegen elkaar afweegt. Er ligt daar een rijkdom en een geweldig potentieel, maar Teilhard begrijpt ten volle,

dat er risico's liggen op de weg naar massificatie (de "*massa damnata*" van sint Augustinus).

7. Dit bewustzijn moet **het lijden en de dood** als mogelijk opwaartse krachten kunnen benutten: alles wat nog negatief of bezwaarlijk lijkt is in werkelijkheid mogelijk op te vatten als een opwaartse kracht, die ons ertoe aanzet verder te gaan op de weg naar meer verbroedering, vriendschap. Hij werd zich daarvan bewust tijdens zijn ervaringen aan het front en in de loopgraven gedurende de Eerste Wereldoorlog. Hij getuigt daarvan in die opmerkelijke tekst over het lijden die hij schreef voor zijn zuster Marguerite-Marie ("Guiguitte").
8. Al deze inspanning is gericht op een sociale en personaliserende unificatie van de gehele mensheid. "Het is eigenlijk niet mogelijk om je ogen gewoonlijk op de grote, door de wetenschap reeds ontdekte vergezichten in te stellen zonder dat er een vage wens opwelt om te zien hoe zich tussen de mensen een groeiend bewustzijn en gevoel van sympathie voor elkaar ontwikkelt, totdat er uiteindelijk onder invloed van een zekere goddelijke aantrekkingskracht slechts één hart en één ziel op het oppervlak van de aarde is." ²
9. Dat vereist een inspanning, die alleen kans van slagen heeft als men zich openstelt voor de ander en voor de liefde. "Voorwaar, met de snelheid waarin het bewustzijn en de ambities van de wereld toenemen, zal de explosie ervan plaatsvinden als wij elkaar niet leren liefhebben. De toekomst van de denkende aarde is in

² Teilhard de Chardin, P., *La Face de la Terre*, in deel 3: *La Vision du Passé*, Parijs, Sueil 1957, p. 67

aanleg gelegen in de terugkeer van de krachten van haat naar de krachten van naastenliefde.”³

10. Dit alles voltrekt zich tijdens een langdurige periode, die ons verstand totaal teboven gaat (en die goed aansluit bij zijn vakgebied van de geologie en paleontologie). Het houdt een bijzondere boodschap in voor de pandemie: men klaagt al omdat deze meer dan 12 maanden duurt. Teilhard zegt ons, dat deze misschien nog wel een miljoen jaren voor ons in het verschiet heeft. Teilhard opent een horizon, waaraan we alleen als pelgrims voorbij kunnen trekken, maar de stoet trekt gewoon verder en ik moet vertrouwen op de opvoeding om te zorgen voor een epigenetica⁴, die onze genen zodanig gaat wijzigen, dat ze ons naar een andere mensheid voeren, die op de lange duur een grotere eenheid laat zien. Hoe komt het dat ik dit pas vanaf vandaag zo zie? Dat de jeugd over de hele planeet uitzwermt, komt dat doordat dit in het systeem opgesloten ligt? Moet men de plaats niet terugvinden, waar men geworteld is? Teilhard heeft een visie voor de lange termijn, die het ons toestaat alles met veel geduld te verdragen. Gezien het ongeduld, met name bij jongeren, is het zaak hen te wijzen op de lange termijn.
11. En in het geloof wordt hiermee **de menswording** van God voortgezet en leidt zo tot de opgestane **kosmische**

³ Teilhard de Chardin, P., *Les Unités Humaines Naturelles*, in deel 3 *La Vision du Passé*, Parijs, Sueil 1957, p. 300

⁴ Epigenetica is het vakgebied binnen de genetica dat de invloed bestudeert van de omkeerbare erfelijke veranderingen in de genfunctie die optreden zonder wijzigingen in de sequentie (volgorde van de basenparen) van het DNA in de celkern

Christus. Het fundament daarvan is de wijze waarop God gezien wordt als **Schepper, Belichaming van de Menswording** en **Verrezen Christus**. In deze lange tijdsspanne, deze geschiedenis moeten wij geloven. Want sinds de *big bang* doet God iets met ons.

12. En dan moeten we tenslotte weten, dat zo'n visie vraagt om **vertrouwen in de intelligentie van de kritische, saamhorige, empathische mens**, en dat deze een koppig doorzettingsvermogen en het geduld van de zoeker inhoudt. Hierin is Teilhard erg stellig, en dat sluit weer aan bij zijn hele persoonlijkheid: hij is een zoeker, hij laat niets schieten, hij moet en zal alles begrijpen en hij stopt niet voordat hij geprobeerd heeft om de dingen te begrijpen en zijn bevindingen in het onderzoek met anderen te delen.

Red.: Hoe is uw teilhardiaanse bloemlezing ontvangen?

RFP: Mijn vrienden hebben mij laten weten dat zij het gewaardeerd hebben, dat ik hun neuronen al die dagen aan het werk heb gezet: er gebeurt iets, men moet nadenken. Ik was er niet op uit om een groot gehoor te krijgen; ik zocht eenvoudigweg een manier om open te zijn in de geest van Teilhard en me in te spannen. In een pandemie is men geblokkeerd; ik wilde laten zien, dat er manieren zijn om te reageren en je te verplichten om de werkelijkheid volledig met hart en geest onder ogen te zien. En dat bereik je niet door meer gebeden uit te spreken.

Red.: Wilt u zeggen, dat Teilhard door de gebeurtenissen en de omstandigheden opgesloten heeft gezeten?

RFP: Zeker, omdat hij werkelijk genegeerd werd. Hij heeft dat verdragen; hij heeft dat op een geweldige manier gedaan; hij is iemand, die ik van die kant zeer bewonder; tot het laatst toe is hij recht op zijn doel af gegaan, in de wetenschap dat men hem niet accepteerde en zich ervan bewust, dat dit nog na zijn dood kon voortduren. Hij maakte geen aanspraak op bewijzen van erkenning. Hij zou het hebben toegejuicht als men zijn werk *Het verschijnsel mens*, dat klaar was, eerder had gepubliceerd, maar hij heeft tot aan zijn dood alle moeilijkheden daaromheen geaccepteerd. Daarom vind ik dat hij een opmerkelijke man is en het zou de moeite waard zijn als men voorstelt om Teilhard, zoals kardinaal Newman, die voor zijn op de Kerk gerichte intelligentie werd zalig verklaard, eveneens om die reden zalig zou verklaren. Men zou in de Kerk moeten kunnen overgaan van de taal van het thomisme en die van Aristoteles en Plato naar een taal van de techniek en wetenschap; en dat betekent, dat er nog heel wat werk aan de winkel is. Er is nog altijd sprake van een zekere strijd tussen jezuïeten en dominicanen, maar men zou daar via de reflexie bovenuit moeten stijgen. Teilhard heeft die stap gezet: hij heeft dit gedaan op een wijze die in die tijd nog alleszins scholastisch was en die hij goed in zich had opgenomen; maar hij is er evenzeer aan ontstegen.

Red.: U hebt de gelegenheid gehad om te zeggen, dat u in de geest van de Kerk zou pleiten voor een zaligverklaring van Teilhard de Chardin...

RFP: Ik heb het idee voor een zaligverklaring van Teilhard de Chardin al hier en daar aangekaart. Ik ben vanaf 1993 betrokken bij de zaligverklaring van Columba Marmion, de

derde abt van Maredsous, en het is enigszins dankzij mij dat dit ervan kwam tijdens de viering van het Grote Jubileum in het jaar 2000. En ik kan u in alle oprechtheid verzekeren, dat het een wonder is, dat hij zalig is verklaard. Als de Heilige Geest het immers niet had gewild, dan zou het niet gebeurd zijn. Men kan er zeker van zijn, dat de Heilige Geest langskwam precies op het moment dat de processie voorbijkwam bij de zetel van die mens met al zijn dwaasheden, zijn tegenstellingen, zijn onmogelijke dingen... en dat is nu juist wat de wetenschap thans het meest kenmerkt, de onmogelijkheid. De kwantumfysica laat precies zien, dat men zich niet langer kan beperken tot een volkomen stabiele waarheid, omdat het onvoorziene in alle subatomaire geledingen schuilt en dit zelfs deel uitmaakt van onze gedachtestructuur. Daarom geloof ik, dat het noodzakelijk is om risico's te nemen (in creativiteit, vrijheid). Zo was ik bijvoorbeeld erg verbaasd te zien, hoe er rond het graf van Teilhard de Chardin in de Verenigde Staten niets gebeurde. Dat is erg jammer; er zou toch iets moeten zijn, dat ertoe doet. Er zouden een paar mensen moeten zijn, die er een pelgrimstocht naar toe willen maken. De wil om zoiets te doen, zou er toch moeten zijn. Men moet het idee lanceren, getuigenissen verzamelen en verder gaan met hetgeen er vanuit de reflexie met het opnieuw uitgegeven werk van Teilhard gebeurt. Dat is erg belangrijk.

Red.: Dat is zwaar, dat is erg ingewikkeld...

RFP: Men is nog steeds bang om iets van hem te publiceren; er is nog steeds een soort angst, waarvan ik denk, dat die vandaag de dag toch overwonnen moet zijn.

Er is niets ketterers te vinden bij Teilhard. Ik wil best een studie van Teilhard maken voor de Congregatie van de Geloofsleer vanuit het gezichtspunt van ‘ketterij of niet’, en ik daag iedere theoloog uit om op een intellectueel eerlijke manier bij Teilhard een ketterse uitspraak te ontdekken. Men heeft het denken van Teilhard enigszins te gnostiek, te systematisch op bepaalde momenten, op bepaalde plaatsen enz. kunnen vinden, maar ga eens kijken bij andere denkers die wel zalig verklaard zijn... Men moet niet aarzelen om te zeggen: thans hebben we sterke geesten nodig als Newman en Teilhard. En ik zal me krachtig beroepen op de voorafgaande zaligverklaring van Newton. Voor mij is Newton een heilige, en dit niet omdat hij zich tot het katholicisme heeft bekeerd, maar omdat hij een sterke mening had en met name over de mogelijke evolutie van de leer, die in zekere zin in zijn tijd ketterij was. Men weet heel goed dat van de kant van allerlei traditionele denkers het idee al een zonde is, dat het geloof in beweging kan komen, dat het geloof kan evolueren, zowel voor wat betreft de indruk die dit op iemand maakt als de wijze waarop men het uit. Welnu, de God die ons heeft geschapen, is een God van beweging; hij schept een beweging, hij ontmoet ons in de beweging, waarbij het onmogelijk is dat het denken niet daarin wordt meegenomen! En dat nu heeft Teilhard op bewonderenswaardige manier verwoord en herhaald en zowel theologisch als filosofisch onderbouwd. Dus wat mij betreft zal ik pleiten voor een beweging ten gunste van de zaligverklaring van Teilhard de Chardin. Ik weet niet hoe die beweging op gang gebracht moet worden. Zeker, de

heruitgave van zijn werken speelt daarbij een rol; maar wat mij betreft zal er nog iets meer moeten gebeuren.

Red.: Iets, wat meer leeft onder de mensen?

RFP: In 2023 zal men herdenken dat het tien jaar geleden is, dat Colomba Marmion zalig verklaard werd en bij die gelegenheid tracht ik een colloquium voor te bereiden over “De spiritualiteit en de spirituele stromingen van de 21ste eeuw”. Ik denk dat professor Dominique Lambert daaraan een bijdrage zou kunnen leveren. En in dat kader zou men misschien Teilhard in het licht kunnen plaatsen als een spiritueel man en niet alleen als een wetenschapper, een filosoof en theoloog, maar als een geestelijke. Ik heb zojuist zijn brieven aan Marguerite-Teilhard-Chambon herlezen, waarin die geest buitengewoon goed tot uiting komt.

Red.: Wij zijn bezig de publicatie van de rest van het Dagboek en de briefwisseling met Marguerite Teilhard-Chambon, die hun hele leven omvat, op de markt te brengen.

RFP: Men zou die kant van de zaak krachtig ter hand moeten nemen, want er zijn maar heel weinig boeken over de teilhardiaanse spiritualiteit. Het zou goed zijn als men de moed opbracht om Teilhard van zijn spirituele kant onder de aandacht te brengen. Ik geloof dat Teilhard een belangrijke spirituele inbreng heeft en het dus niet nodig zou moeten zijn om de afloop van de pandemie af te wachten alvorens de teilhardiaanse spiritualiteit te bevorderen. Daarin tref je ook alle elementen aan: de planeet, de opvoeding, de inspanning, het belang van het lijden en sterven als opkomende kracht tegenover de geest

en de personalisatie. Dat alles getuigt van een buitengewoon spirituele rijkdom en is in lijn met hetgeen de culturen op onze planeet vandaag de dag verwachten.

Red.: Men heeft hard gewerkt⁵ aan het hele verhaal van *Het verschijnsel mens*, alle correcties en verboden die waren opgelegd. Het is onvoorstelbaar, een marteling als het ware.

RFP: Het is evenzeer een aspect van zijn strijd, die ook een spiritueel gevecht is. Ik denk, dat men van zijn spirituele kant moet uitgaan als men in de geest van een kerkelijke renaissance van zijn persoonlijkheid wil handelen. Die spiritualiteit berust noch op de theologie, noch op de filosofie, noch op de wetenschap; ze betreft de wijze waarop hij zijn relatie met God verstaat, zijn relatie met de medemens, zijn manier om voor zichzelf in dialoog te gaan met zijn eigen geestesleven. Hij heeft niet getracht om zich in zijn leven als een heilige voor te doen, maar ik denk dat hij in heel zijn gedrag een heilige is. En men moet dit kunnen laten zien en illustreren via de geschreven teksten die van zijn spiritualiteit getuigen, en niet alleen van zijn denkende beschouwingen. Dat is een heel karwei. Ik kan trachten u daarbij te helpen, maar ik ben slechts een amateurtje.

Red.: Het spirituele is het wezenlijke in zijn werk, het is het hart en de geest, zoals deze bijvoorbeeld ademt in

⁵ De groep, die bezig is met de heruitgave van *Le Phénomène humain* (Het Verschijnsel mens) bestaat uit Marie Bayon de La Tour, Dominique Lambert en Paul Malphettes.

de Bijbel van Maredsous⁶. Zou men zich een dergelijke benadering kunnen voorstellen, met deze numerieke taal, ten gunste van de kennis, de verspreiding, de uitstraling van het gedachtegoed van Teilhard?

RFP: Daar raakt u wellicht aan iets, dat men tegelijk zou moeten bekijken met de heruitgave van zijn werken. Ik denk dat in het werk van Teilhard de Chardin enigszins zou kunnen worden gedacht vanuit de drijvende kracht van het onderzoek van zoiets als de Bijbel van Maredsous met verwijzing naar het Hebreeuws, het Grieks enz. Door een dergelijk stuk gereedschap zal men heel snel in staat zijn om daar, waar men ze niet verwacht, de spirituele zaden te vinden. Een van de problemen bij het lezen van de geschriften van Teilhard is, dat men bij zichzelf heel wat andere zaken moet benadrukken. Ik noem hier als voorbeeld het Dagboek (Frans: *Le Journal*) 1915-1918, dat het laatste grote geheel is, dat ik heb gelezen. Men moet er echt goed voor gaan zitten. Er zijn heel wat bladzijden, waarbij men tegen zichzelf zegt: ik merk dat hij zijn gedachten de vrije loop laat... maar de quintessens ervan begrijp ik niet.

Red.: Het probleem met die teksten is, dat een groot deel ervan niet geschreven is met het oog op publicatie. Soms is er sprake van overbodige gegevens, omdat we te maken hebben met iemand die zoekende is.

RFP: In principe gaat men bij gegevens uit van wat er overvloedig aanwezig is, omdat daarin statistisch een hele reeks zaken te vinden is die men elders niet ontdekt. Het

⁶ zie: www.Knowhowsphere.net
Stichting Teilhard de Chardin

kan dan ook zeer interessant zijn om een stevig fundament van gegevens uit de werken van Teilhard aan te leggen. Ik weet niet wat er allemaal al op een rijtje gezet is en wat niet, maar ik ga u niet voorstellen om mij daarbij in te schakelen, want ik heb er geen mensen voor. Ik zou het overigens met alle liefde doen.

Red.: Heel wat dingen zijn in Canada geordend, en wel aan de universiteit van Quebec te Chicoutimi.

RFP: Men moet al die werkzaamheden wellicht bundelen met de bedoeling het werk te verspreiden als mogelijkheid zich er geestelijk in te verdiepen, maar niet alleen in de geleerde en de christen en theoloog, maar in de spiritueel bevlogen Teilhard. Nou, dan zijn er niet veel titels die het verlangen wekken om Teilhard als spiritueel mens te ontmoeten. Hij boezemt de mensen een beetje angst in. Zodra je het over Teilhard hebt, hoor je: “Oh die, dat is ingewikkeld!” Ik geloof, dat Teilhard een spirituele missie heeft; we moeten eruit kunnen halen, wat dicht bij de geest van hen komt, die zalig werden verklaard. En dat moeten we proberen te verzamelen zodat we kunnen zeggen: ziedaar, een spirituele leraar, niet alleen een denker, een theoloog, een man die de vooruitgang van de mensheid bepleit, maar een spirituele leraar. Ik heb niet veel over hem in die geest gelezen, of het moet zijn van pater Martelet of van kardinaal De Lubac.

Ik ben enigszins teleurgesteld door teilhardianen die al te streng in de beginselen zijn en vasthouden aan zijn denken en niet afgaan op de mogelijke empathieën van hem als mens. En dan moet men ook zijn relatie met de vrouwen vermelden, waarvan hij tevens een monument heeft

nagelaten. Maar ik denk dat zijn relatie met vrouwen geheel correct en zelfs buitengewoon was. Men kan de menselijke natuur als zodanig niet uitvlakken.

Red.: Men moet trouwens niet ...

RFP: Men moet alles in zijn totaliteit zien: het kan niet anders dan dat men dit in geestelijke zin aanvoelt; er is niets dat men daarbij verliest, alles moet worden aanvaard. Voor de zaligverklaring is er enerzijds sprake van een tekort, een tekort ook van beweging. Men moet ook met de Kerk spelen. Men zou bijvoorbeeld een pelgrimstocht naar zijn graf moeten maken. Ja, want de pelgrimstocht van mensen die erin geloven en die bij zijn graf komen bidden, is een publieke daad, het is een gebaar van de Kerk, een bevestiging dat ik bij Teilhard sta omdat hij over deze pandemie en deze planetisatie van de mensheid voor ons zijn licht kan laten schijnen, en dat is exact het moment om erheen te gaan. Aan hem moeten we vragen hoe wij als planeet een eenheid moeten gaan vormen. Het moet net zo eenvoudig zijn als bijvoorbeeld het volgende: “Inspireer mij in hetgeen ik moet doen, inspireer de hoofden van de Staten tot een ware planetisatie van de mens.” Zittend voor zijn boeken ga ik hem dit niet vragen, maar staande voor zijn graf.

Red.: Gaan we er samen heen?

RFP: Waarom niet? Ik hou van een reis. Als men een pelgrimstocht naar zijn graf organiseert, ben ik bereid om erheen te gaan. En daar zal het een kerkelijk gebeuren worden. Maar men moet het kerkelijk ritueel in alle bescheidenheid aangaan en dus stellen, dat de heiligen er

zijn voor ons om bij het bidden te helpen. Er bestaat een gemeenschap van heiligen waarvan Teilhard zich zeer bewust is, maar deze blijft tamelijk abstract. Voor de gemeenschap van de stervelingen moet deze zeer concreet zijn. Ik zal iets aan Teilhard gaan vragen; ik geloof dat hij daar aanwezig is. Als ik in God geloof, geloof ik dat die God vandaag de dag een zeker contact met Teilhard heeft, niet tastbaar maar wel geloofwaardig voor mij.

Red.: Zo zijn er wellicht ook de eucharistie en de moderne vorm daarvan, die wij als christenen hebben beleefd. Men heeft deze zo veelomvattende dimensie van de eucharistie bij Teilhard niet begrepen en het komt ons voor, dat men deze zou hebben moeten gebruiken en een beetje meer haar werk had moeten laten doen.

RFP: Zeer zeker! De mis op de wereld (*La messe sur le monde*) was helemaal het moment van een dergelijke viering. De paus zou een vervolg op zijn *Laudato si* hebben kunnen ontwikkelen, die exact in lijn zou zijn geweest met een planetaire spiritualiteit. Hij heeft ons *Tutti fratelli* gegeven ... zoals u hebt gelezen; dat is lang en zwaar. Daarentegen heeft *Laudato si* zijn ideeën verwoord en men zou aan deze encycliek de hele teilhardiaanse spiritualiteit kunnen ophangen. Daarbij vraag ik me af of men niet opnieuw een teilhardiaanse versie van de *Laudato si* zou moeten schrijven. Dit is wellicht een idee om uit te werken.

Ik ben het ook met u eens inzake het voorstel over de liturgie: het is jammer, dat men het de christenen niet heeft

toegestaan, dat zij eindelijk deze *Mis op de wereld* zelf met elkaar kunnen vieren in het besef dat alles wat zij doormaken en te lijden hebben een echte eucharistie, een echte hostie is, die door de priesters, profeten en koningen, wat wij allen door ons doopsel zijn, moet worden aangeboden. Ik heb dit nog nergens gehoord.

Red., We moeten daar dus iets op vinden...

RFP: Om zoiets te vinden, moet men daar zijn, waar de beslissingen vallen. We moeten vaart maken, we moeten vooruit, en dat is waarom het idee van een pelgrimstocht naar het graf van Teilhard de Chardin de eerste stoot kan geven. Dus in ‘de geest’ van Teilhard zeer concreet gaan bidden op het eind van de pandemie, opdat Teilhard de toekomst daarna voor de planeet duidelijk maakt. Een pelgrimstocht daarheen steunen, dat is het. En wat kan men Teilhard dan vragen voor de toekomst van de mens op de planeet? De toekomst van de mensheid krijgt thans wereldwijd gestalte; wat zijn de juiste maatschappelijke gedragslijnen die we moeten volgen, en welke de verkeerde? Zoals die met betrekking tot de verdeling van het kapitaal wereldwijd? Teilhard zegt erg weinig over de economische en financiële aspecten, die in zijn tijd erg van elkaar verschilden, maar er is wellicht een kans om het denkwerk van Teilhard toe te passen op een totale herziening van het economische en financiële systeem van de planeet, omdat ik denk dat er een economische en financiële ecologie bestaat, die men nog helemaal niet heeft ontwikkeld. En daarbij zou Teilhard ons kunnen helpen.

Red.: Het internationale teilhardiaanse netwerk, dat wordt aangedreven door Marie-Anne Roger, zou ons ook kunnen helpen. Haar beweging zou de geest ervan aan de dag kunnen leggen.

Marie-Anne: Dat idee verdient het inderdaad om te worden bestudeerd en te worden gedeeld met alle leden van het netwerk. Wat een rijk initiatief! En de kern die moet worden uitgewerkt en doorgegeven, is de spirituele leidraad. Want datgene, wat Teilhard ons thans kan brengen, dat is zijn spiritualiteit. Dus moeten we die tot motto van ons handelen verklaren.

Red.: Hartelijk dank, broeder Ferdinand. Uw ‘Teilhardiaanse bloemlezing’ heeft ons geholpen om de lockdownperiode straks goed door te komen. We zullen thans trachten haar onder de aandacht te brengen, zodat zij haar vruchten afwerpt.

RFP: Als ik iets kan bijdragen, sta ik klaar om te helpen. Van mijn kant zal ik voortgaan met mijn werk op basis van zijn Dagboek (*Le Journal*) en zijn brieven aan Marguerite, hetgeen wellicht zal resulteren in de uitgave van een boekje ... als God het wil en me de tijd van leven geeft. Hij, wiens schepping het kleine virus Covid-19 op ons heeft losgelaten.

**Why Materialism is Baloney
(Waarom Materialisme onzin is)
IFF Books, Alresford, Hampshire, UK (ISBN 978 1
78279362 5)**

Bernardo Kastrup is nu, in 2021, directeur van de stichting ‘Essentia Foundation’. Hij is Nederlander van (vermoedelijk) Deense afkomst. Hij heeft een doctorsgraad in de computerwetenschappen (computerarchitectuur, hardware, software en artificiële intelligentie) en een tweede doctorsgraad in de filosofie (Ontologie en Filosofie van de Geest). Hij heeft wetenschappelijk werk verricht voor het Natuurkundig Laboratorium van Philips en voor het Europees centrum voor nucleair onderzoek, CERN, en hij is medewerker geweest van ASML te Veldhoven. Hij

heeft vele wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan en hij heeft reeds verscheidene boeken geschreven over filosofie.

De Essentia Foundation is opgericht door prof. Fred Matser in april 2020 en is gevestigd in Amsterdam. Essentia Foundation is niet filosofisch neutraal. Het doel van de stichting is de openbare communicatie over analytische en wetenschappelijke inzichten waarmee onderbouwing kan worden gegeven aan de stelling dat metafysisch materialisme een fundamenteel verkeerd beeld geeft van de werkelijkheid. De stichting staat open voor bijdragen van derden, maar stelt daaraan hoge kwalitatieve eisen. Voor de beoordeling van de bijdragen is een wetenschappelijke adviesraad ingesteld, bestaande uit 8 hoogleraren in verschillende disciplines en twee PhD's.

De kern van het metafysisch idealisme

Het filosofisch werk van Kastrup is leidend in de renaissance van het 'metafysisch idealisme'. De kern van het metafysisch idealisme is dat de geest niet voortkomt uit de materie, maar dat (het beeld van) de materie voortkomt uit de geest. Het bewustzijn wordt niet geproduceerd door de hersenen, maar (het beeld van) de materiële werkelijkheid wordt geproduceerd in het bewustzijn en bestaat alleen maar in het bewustzijn. Er bestaat geen materiële werkelijkheid buiten het bewustzijn.

De tweede grote veronderstelling van Kastrup is dat het collectieve bewustzijn niet is opgebouwd als de som van vele persoonlijke bewustzijns, maar dat er slechts één grote

en algemene stroom van bewustzijn bestaat, verbonden met het eerste en eeuwige subject. De hersenen van mensen (en dieren) vormen een soort ‘bewustzijnsfilter’ dat een klein gedeelte van de grote stroom van het bewustzijn ervaarbaar maakt in het persoonlijke bewustzijn. Het bewustzijn is een onlosmakelijke eigenschap van de geest; het onderscheid tussen geest en bewustzijn vervalst. Kastrup gebruikt daarom de woorden geest bewustzijn als synoniemen. Het enige waarvan wij zeker weten dat het bestaat en waarvan wij de essentie kennen, is de ervaring. Van materie kennen wij slechts de onderlinge relaties die voldoen aan de wetten van de fysica, maar niet de essentie van materie en energie ‘an sich’.

Wereldbeeld

Een wereldbeeld is een set van ideeën en aannames op basis waarvan men zichzelf ziet in relatie tot de wereld in het algemeen. Wie of wat ben ik? Waar kom ik vandaan? Wat is het universum? Wat is de aard van de werkelijkheid? Wat is mijn rol daarin? Het gaat om de persoonlijke in- of expliciete antwoorden op deze meest fundamentele bestaansvragen.

Alhoewel een wereldbeeld strikt genomen een individuele zaak is, bestaat er toch een grote samenhang en wisselwerking van de verschillende menselijke wereldbeelden. Terwijl de meerderheid van de individuele wereldbeelden bepalend is voor de wijze waarop de maatschappij wordt georganiseerd, is er ook andersom een grote invloed, via opvoeding, onderwijs en media, van het meest gangbare collectieve wereldbeeld op de vorming van de individuele wereldbeelden.

Geen enkel volk of samenlevingsverband op aarde is er tot nu toe in geslaagd een wereldbeeld te vormen dat de levens van alle aardbewoners coördineert. Alleen al in de Westerse wereld bestaan talloze verschillende wereldbeelden: religieus geïnspireerd, consumptiegericht, politiek activistisch, New Age, antimilitaristisch, vegetarisch en vele andere. De onderlinge tegenstellingen leiden voortdurend tot allerlei maatschappelijke spanningen. Toch kan niet worden ontkend dat er, heel diep verborgen, een set van ideeën bestaat die door bijna alle culturen en volkeren als een soort basis wordt aangehangen. Het is de set van ideeën die kan worden aangeduid als het ‘metafysisch realisme’, de opvatting dat de werkelijkheid bestaat uit tastbare en zichtbare materie buiten onszelf en dat wijzelf een stoffelijk lichaam hebben dat de basis vormt van ons bestaan. Buiten de stoffelijke werkelijkheid zijn wij, mensen, bovendien bewust en bestaat er een geestelijke wereld die op onverklaarbare wijze bestaat in onze hoofden. Maar wat nu als het lichaam sterft? Gaat ons bewustzijn dan met het lichaam het graf in? Bestaat er een geestelijk leven na de dood? De vragen die voortkomen uit het materialistisch realisme zijn van alle volkeren en van alle tijden.

De kracht van het materialistisch realisme in onze tijd en onze cultuur is afkomstig van de omarming ervan door de intellectuele elite en van de bevestiging ervan door de moderne media. Als we de erkende specialisten op de belangrijkste wetenschappelijke deelgebieden niet meer zouden kunnen vertrouwen, op wie of wat zouden we dan moeten vertrouwen? De echte kennis van de specialisten

betreft echter altijd maar een klein gedeelte van alles wat er te weten valt. Niemand heeft meer het totale overzicht van alle kennis en dus moeten ook de specialisten vertrouwen op de inzichten van andere specialisten als het gaat om de beeldvorming van de werkelijkheid als geheel. Het proces van de vorming van een wereldbeeld is dus altijd maar voor een klein gedeelte gebaseerd op de kennis van bewijzen en voor het overgrote deel op die van de psychosociale dynamica in de wetenschappelijke wereld, zoals beschreven door Thomas Kuhn. Als in het wetenschappelijk milieu eenmaal een wereldbeeld naar boven is gekomen dat algemene erkenning heeft verworven, dan beschouwen de meeste leden van die gemeenschap het als hun taak om dat beeld te versterken en te bevestigen om te voorkomen dat zij als ondeskundig worden beschouwd en uit de eigen kring worden verbannen.

De wetenschap kan een organisme verklaren in termen van weefsels, weefsels in termen van cellen, cellen in termen van moleculen, moleculen in termen van atomen en atomen in termen van fundamentele deeltjes. Maar dan houdt het op. De wetenschap kan niet verklaren wat de ware aard is van de fundamentele deeltjes. We weten wel dat deze fundamentele deeltjes nu eens moeten worden gezien als golven en op andere momenten of plaatsen als deeltjes, maar de ware aard van de golven en deeltjes zelf kunnen we niet kennen. De ware aard van ‘de materie an sich’ is ons niet bekend.

Kastrup gaat uitvoerig in op de rol van de wetenschap sinds de Verlichting en op het ontbreken van voldoende holistisch nadenken.

De basis van het materialisme

De meest basale veronderstelling van het materialisme is dat de werkelijkheid uitsluitend wordt gevormd door materie. Zelfs de fundamentele natuurkrachten worden overgebracht door deeltjes. De werkelijkheid bestaat buiten de geest in groepen van materiedeeltjes die gezamenlijk het raamwerk van de ruimtetijd vormen. Ook al waren er geen bewuste wezens, dan zou de werkelijkheid er nauwelijks anders uitzien. Dat er bewustzijn bestaat is het buitengewoon toevallige gevolg van de evolutie van de materie, aangedreven door de kracht van de natuurlijke selectie. Ons bewuste bestaan is niet meer dan ‘een schitterend ongeluk’. Afgaande op wat er nu als bekend wordt verondersteld in de thermodynamica, zal alle leven en bewustzijn eindigen in een koud heelal waarin geen leven meer mogelijk is.

Het ontstaan van het verschijnsel ‘bewustzijn’ kan tot op heden niet wetenschappelijk worden verklaard, maar het kan niet anders dan dat het is voortgekomen uit bijzondere configuraties van de materie, want dat is nu eenmaal de enige erkende werkelijkheid. Als het dan toch over bewuste ervaringen moet gaan – wat de roodheid van rood betekent, wat de bitterheid van spijt betekent, of de warmte van het vuur – dan bestaan er tot nu toe geen fundamentele deeltjes of natuurkrachten die het ons mogelijk maken om de eigenschappen van subjectieve ervaringen te verklaren.

Dit wordt door David Chalmers ‘The Hard Problem’ genoemd. Het is nog denkbaar dat het menselijk (en dierlijk en plantaardig) handelen kan worden verklaard met behulp van chemische posities en neurologische stroompjes, maar hoe daaruit ooit een persoonlijke, innerlijke ervaring kan ontstaan, blijft een onoplosbaar probleem in het materialisme. De onoplosbaarheid van ‘The Hard Problem’ in het materialisme heeft er zelfs toe geleid dat verscheidene gerenommeerde wetenschappers het bestaan van bewustzijn en subjectieve ervaringen ontkennen en tot illusies verklaren.

Een andere groep wetenschappers erkent het bestaan van bewuste ervaringen wel en komt dan tot de onvermijdelijke conclusie dat er zoiets moet bestaan als pan psychisme: alle materie gaat gepaard met een vorm van oer bewustzijn. In voldoende complexe structuren kan het bewustzijn manifest worden en bij de mens en enkele andere diersoorten zelfs tot zelfbewustzijn komen. Een probleem van het pan psychisme is dat er nog nooit enig bewijs is gevonden van bewustzijn in dode objecten, hoe complex ook samengesteld. De enige reden voor de veronderstelling van het pan psychisme is: een verklaring te kunnen bieden voor het handhaven van een uiteindelijk materialistisch wereldbeeld.

Als we er nu eens van uitgaan dat de materialistische wereldvisie correct is, dan betekent dit, dat het beeld dat wij vormen van de werkelijkheid buiten onszelf zich geheel afspeelt in ons hoofd. En als we er bovendien van uitgaan dat het darwinisme in zijn essentie correct is, dan mogen we veronderstellen dat het menselijk bewustzijn slechts dat

gedeelte van de werkelijkheid weergeeft dat nodig is voor onze overleving en niet een compleet beeld van de werkelijkheid. Onze zintuigen geven inderdaad slechts een klein gedeelte van de werkelijkheid weer. Onze ogen zijn slechts geschikt voor het zien van elektromagnetische golven met een zeer beperkt frequentiebereik. Onze oren horen eveneens maar een klein gedeelte van de geluidsgolven. Onze reuk is maar een fractie van de reuk van een hond en vele andere dieren die voor het vinden van hun voedsel veel meer afhankelijk zijn van die zintuigen. Het beeld dat wij in ons hoofd vormen is dus slechts een weergave van een klein gedeelte van de werkelijkheid.

Zelfs het gebruik van wetenschappelijke instrumenten, zoals microscopen, radio-ontvangers en deeltjesversnellers geeft ons weliswaar meer details van de werkelijkheid, maar bevrijdt ons niet van onze eigen beperkingen. De gefragmenteerde beelden van de wetenschappelijke instrumenten geven ons zeker geen beter beeld van de holistische werkelijkheid. Zij werken eerder verwarrend. Een wereldbeeld gevormd op basis van deze gedetailleerde, maar onvolledige gegevens moet op zijn minst worden gewantrouwd. Toch wordt het materialisme in onze cultuur verkocht voor de meest intuïtieve en vanzelfsprekende wereldvisie.

Het holistische beeld van gras is dat het prachtig groen is en dat het zacht aanvoelt; de wind ruist door de bomen en het zonlicht weerspiegelt op de bewegende blaadjes en geeft een twinkelend beeld voor onze ogen; we kennen de pijn van verdriet en de schrik en angst als we een snelle auto maar net kunnen ontwijken. Als je er goed over

nadenkt, dan is het materialistisch wereldbeeld eigenlijk helemaal niet intuïtief. De directe ervaringen van de holistische werkelijkheid om ons heen worden ontkend en afgedaan als hallucinaties, die zich alleen in onze hoofden afspelen. Het materialisme ontkent datgene wat het meest dwingend aanwezig is in ons bestaan: het bewustzijn, de persoonlijke ervaring.

Welk alternatief wereldbeeld kunnen we daartegenover stellen? Slechts weinig belangrijke filosofen hebben zich eraan gewaagd. Het probleem is niet zozeer dat het zo moeilijk is om een ander wereldbeeld samen te stellen, maar te weinigen hebben echt serieus pogingen ertoe ondernomen. Kastrup wil met dit boek een poging ondernemen om een basis te leggen voor anders denken. Hij heeft niet de pretentie volledig te zijn of de waarheid in pacht te hebben, maar hoopt dat het een startpunt kan bieden voor verder denken en discussiëren over een beter wereldbeeld dan het metafysisch materialisme.

Een alternatieve hypothese

Alle wetenschappelijke denkmodellen zijn uiteindelijk gebaseerd op zogenaamde ontologische primitieven, niet reduceerbare aspecten van de natuur, die niet kunnen worden uitgelegd, maar waarvan eenvoudig moet worden verondersteld dat ze waar zijn. In het huidige dominante, materialistische wereldbeeld is de basale veronderstelling dat al het bestaande is opgebouwd uit de fundamentele deeltjes, zoals benoemd in het zogenaamde ‘Standaard Model’ van de deeltjesfysica. Het materialisme probeert de bewuste ervaring te reduceren tot fysische grootheden:

bewustzijn is daarin een afgeleide grootheid en niet een fundamentele. Dit standpunt wordt in het materialisme nog steeds ingenomen, ondanks het feit dat in de moderne fysica al bijna een eeuw lang sterke bewijzen bestaan voor de stelling dat geen enkele fysische grootheid of welk verschijnsel ook kan worden verklaard zonder subjectieve ervaring en begrip in het bewustzijn. Het bewijsmateriaal is uitgebreid gepubliceerd in de meest vooraanstaande wetenschappelijke tijdschriften en behoort onder de naam van de ‘Kopenhaagse interpretatie’ eveneens tot het heersende wereldbeeld. Kastrup noemt een recente publicatie van Gröblacher e.a. van het bestaande bewijsmateriaal in het blad Nature in 2007.

Als de Kopenhaagse interpretatie correct is, dan volgt daaruit toch logischerwijze dat bewustzijn niet kan worden gereduceerd tot materie, maar dat het fundamenteel is, een ontologische primitieve. Als bewustzijn inderdaad een primitieve is, dan zijn daarmee al direct twee problemen opgelost: ‘hoe kan de geest ontstaan uit materie’ en ‘hoe kan een persoonlijke ervaring ontstaan uit materie’, ‘The Hard Problem’ van Chalmers. Let wel, het bewustzijn is niet een andere fundamentele eigenschap van de materie, zoals in het pan psychisme, maar is een ontologische primitieve op zichzelf, onafhankelijk van materie. Kastrup brengt als hypothese naar voren dat de hersenen fungeren als plaats-bepaler voor het vastpinnen in de ruimtetijd van een klein gedeelte van het totale bewustzijn in een individueel bewustzijn. De hersenen moduleren de bewuste ervaring in overeenstemming met de eigenschappen van het lichaam. Het bewustzijn bestaat op zichzelf en is

ongebonden aan enig lichaam. Het algemene bewustzijn is geen persoonlijke eigenschap, maar het omvat alles wat er is in ruimte en tijd en misschien zelfs wel daarbuiten. Het persoonlijke bewustzijn wordt door de hersenen als het ware ‘uitgefilterd’ uit de grote algemene stroom van het bewustzijn. Het persoonlijke bewustzijn zorgt voor de plaatsbepaling en het omvat slechts een klein gedeelte van de totale bewustzijnsstroom.

Het selectieproces van de hersenen kan worden vergeleken met een radio-ontvanger. De grote stroom van het bewustzijn kan worden vergeleken met het totale aanbod van radioprogramma’s; met de radio-ontvanger filteren we daaruit slechts die zender die we willen beluisteren. De patronen van elektrische activiteit van het brein vormen een afspiegeling van het filterproces in het bewustzijn. Het ontstaan van het uitgefilterde bewustzijns patroon wil niet zeggen dat het individuele bewustzijn wordt geproduceerd door de hersenen, evenmin als de muziek van de beluisterde radiozender door de radio wordt geproduceerd. Concluderend kan worden gesteld dat de zojuist besproken hypothese consistent is met alle meetbare breinactiviteiten.

De voorspellingen van het filterproces

De filterhypothese brengt met zich mee dat het algemene bewustzijn aan geen enkele persoon is gebonden. Het algemene bewustzijn moet ook uniform zijn. Elk individueel en persoonlijk bewustzijn omvat slechts een relatief kleine subset van de gehele bewustzijnsstroom, afhankelijk van de eigenschappen van het individuele brein.

Met het individuele bewustzijn wordt niet alleen bedoeld het onderwerp of de gebeurtenis waarop zich onze aandacht focust, maar omvat alle bewuste en onbewuste ervaringen van de geest van het betrokken ego. Het overgrote gedeelte van de onbewuste ervaringen is gelijk voor alle, of althans voor vele ego's. Het filtermechanisme voorspelt zo het bestaan van het 'collectief onbewuste', zoals Carl Jung dat ook al heeft aangegeven. In het materialistisch model is dat onbestaanbaar.

Bovendien, als het brein alleen functioneert als filter, dan is het goed voorstelbaar dat er sprake kan zijn van verstoorde bewuste ervaringen als het brein tijdelijk of plaatselijk is gestoord door anesthesie, beschadigingen of bijna overlijden. Zo is het denkbaar dat de lokalisering van het bewustzijn verbroken wordt en dat er waarnemingen van buiten het lichaam kunnen plaatsvinden.

Kastrup bespreekt een tiental voorbeelden ter onderbouwing van deze tweede voorspelling en de belangrijkste tegenwerpingen van de materialisten.

De geest als drager van de werkelijkheid

Wat is de geest? Het meest natuurlijke en voor de hand liggende antwoord op deze oude vraag is: de geest is het medium van alles wat je ooit hebt geweten, waargenomen of gevoeld, van alles wat ooit iets voor je heeft betekend. Zelfs als het materialisme waar zou zijn en de wereld een extern rijk zou zijn van abstracte energievelden, en zelfs als het waar zou zijn dat jouw geest zuiver een product zou zijn van jouw breinactiviteit, dan nog zou jouw geest de

enige drager zijn van de werkelijkheid die je kunt kennen. Alles wat verondersteld wordt te bestaan in een werkelijkheid buiten jouw zelf en onafhankelijk van de geest, inclusief je lichaam en je brein, wordt door jou uitsluitend gekend via beelden en abstracties in jouw geest.

Idealisme versus realisme

Het deel van het materialistische wereldbeeld dat inhoudt dat de werkelijkheid bestaat uit objecten en gebeurtenissen buiten de geest, wordt ‘realisme’ genoemd. Tegenhanger van het realisme is het ‘idealisme’, dat ervan uitgaat dat de gehele werkelijkheid uitsluitend in de geest bestaat.

Merk op dat het materialisme, en dus ook het materialistisch wereldbeeld, het realisme omvat, maar bovendien poneert het materialisme dat de geest wordt geproduceerd door de materie. En in die geest vormen wij ons een beeld van de wereld buiten onszelf.

De intuïtieve aantrekkingskracht van het materialisme kan niet worden ontkend. Als we ons in een kamer bevinden met een tafel en een paar stoelen, dan veronderstellen wij dat diezelfde tafel en stoelen er nog steeds staan als we de deur achter ons hebben dichtgetrokken en ze niet meer kunnen zien. Het postuleren van een complete ‘schaduwwereld’ buiten onze eigen waarneming kan alleen worden gerechtvaardigd als we geen zinnige verklaring voor de werkelijkheid zouden kunnen vinden zonder die ‘schaduwwereld’. Maar, dat kunnen we wel, volgens Kastrup.

Veronderstel dat we de ‘schaduwwereld’, de werkelijkheid buiten onze geest, verwerpen. Wat er dan overblijft is een

concept voor de werkelijkheid dat precies weergeeft, wat de werkelijkheid lijkt te zijn, namelijk al datgene wat wij ervaren. Volgens het materialisme zijn de beelden in ons hoofd van de tafel en de stoelen in de kamer gehallucineerde kopieën van de werkelijkheid die zich buiten onze geest bevindt. Volgens het idealisme zijn de tafel en de stoelen die je waarneemt alles wat er is, de gehele werkelijkheid. Een belangrijke conclusie die we moeten trekken uit het idealistisch wereldbeeld is: als het idealisme correct is, dan bevindt de geest zich niet in de materie, maar de materie bevindt zich in de geest.

Volgens het idealisme bevindt het gehele universum zich in de geest, maar let op: niet in zijn geheel in jouw eigen persoonlijke deel van de geest, maar wel in de grote stroom van het algemene bewustzijn. De geest is de basis van de werkelijkheid. De geest is niet gebonden aan enige materiële constructie, want alle materiële constructies ontstaan in de geest.

De hypothese van Kastrup is dat de geest een zeer breed en continu medium is, onbegrensd in ruimte en tijd, een platform waarop zich de gehele werkelijkheid afspeelt, inclusief tijd en ruimte zelf. Het algemene bewustzijn is voortdurend in beweging. Het algemene bewustzijn evolueert voortdurend.

Het ego-deel van de geest – dat kleine stukje bewustzijn waarmee je jezelf identificeert – is in deze context uitsluitend een klein segment van dit brede platform van de algemene geest.

Misvattingen betreffende idealisme

Het idealisme betekent dat de gehele werkelijkheid zich in de geest bevindt. Dat impliceert niet dat stenen, tafels en stoelen een eigen vorm van bewustzijn hebben, hetgeen wel een consequentie is van het pan psychisme.

Als Kastrup beweert dat de gehele werkelijkheid zich in de geest bevindt, dan bedoelt hij daarmee te zeggen dat objecten en gebeurtenissen alleen bestaan voor zover zij voorkomen in de geest van een bewuste waarnemer.

Een andere misvatting is de gedachte dat het idealisme inhoudt dat dus alles is gemaakt van het substraat van de geest. Het antwoord hierop is dat de geest geen substraat heeft. Dit is impliciet toch weer een poging om terug te keren tot een soort materialistische opvatting van de geest. De geest is de waarnemer en de waarnemer kan zichzelf niet waarnemen, zoals een oog zichzelf niet kan zien. De geest is het subject en niet een object.

Nog een veel voorkomende misvatting is opgesloten in de vraag: als alles zich in de geest bevindt, waarom kan ik dan de objecten en gebeurtenissen om mij heen niet beïnvloeden? Het antwoord op die vraag is ook simpel. Het ego-bewustzijn van een individu omvat maar een heel klein segmentje van de algemene geest. Behalve ikzelf zijn er nog vele andere ego's die ik niet kan beïnvloeden. Bovendien houdt het feit dat de werkelijkheid zich geheel afspeelt in de geest niet in dat we zouden moeten ontkennen dat de werkelijkheid zich ontvouwt volgens de vaste regels van de natuur, die we de wetten van de fysica noemen. In het idealisme zijn de natuurwetten de vaste patronen waarlangs de geest zich ontwikkelt. De evolutie van de kosmos is niet een evolutie van de werkelijkheid

buiten de geest, maar is juist een evolutie van de geest, die mede tot uiting komt in de objecten die we waarnemen.

Het idealisme betekent dat de wereld om je heen, inclusief je eigen lichaam, wordt gevormd door wat je bewust ervaart en waarneemt.

Het materialisme daarentegen beweert dat achter de ‘kopie van de werkelijkheid die je als hallucinatie in je eigen brein ervaart’, er bovendien een werkelijke wereld bestaat, die je niet ervaart en waarop je geen invloed kunt uitoefenen. De dynamica van die buitenwereld wordt geregeerd door de wetten van de fysica, die alleen van toepassing zijn buiten de geest.

Het ego-bewustzijn

In het voorgaande is besproken dat in het idealisme het brein gezien kan worden als een soort filter van de geest voor het uitfilteren van het ego-bewustzijn uit de grote stroom van het algemene bewustzijn. Ook hebben we gezien dat het brein wordt gevormd door een bewustwording ervan in de geest. Een beetje kort door de bocht kunnen we nu concluderen dat de geest wordt gebruikt om een gedeelte van zichzelf uit te filteren uit de grote stroom van de algemene geest. Een waterfilter kan niet worden gemaakt van water. Een koffiefilter kan niet bestaan uit koffie.

De eerste stap om dit schijnbare conflict in de theorie op te lossen is te benadrukken dat het woord ‘filter’ gebruikt is als metafoor. Wat er werkelijk gebeurt is dat de functie van het brein gezien moet worden als een proces van plaatsbepaling van een klein deel van de stroom van het

bewustzijn voor de tijdelijke vorming van een ego-bewustzijn. De wetenschappelijke waarneming dat de breintoestanden goed correleren met bewustzijnstoestanden klopt heel goed met de veronderstelde functie van het brein als plaatsbepaler van een gedeelte van het ego-bewustzijn. Chemische, elektrische of mechanische veranderingen aan het brein kunnen zorgen voor een tijdelijke of blijvende onderbreking van het proces van plaatsbepaling.

De metaforen voor het ego-bewustzijn

Kastrup gebruikt vele pagina's, en zelfs een paar hoofdstukken, om het functioneren van het persoonlijke bewustzijn als onderdeel van het algemene bewustzijn beter inzichtelijk en aannemelijk te maken. Wat mij betreft had dat korter gemogen. Ik geef hier slechts een sterk verkorte weergave en de belangrijkste punten van de overeenkomst met het ego-bewustzijn.

Kastrup gebruikt drie metaforen voor het inzichtelijk maken van verschillende aspecten van het ego-bewustzijn.

De eerste metafoor betreft een waterkolk. Het grote algemene bewustzijn wordt voorgesteld door een snel stromende watermassa, die op vele plaatsen kolken vertoont. De kolken draaien zo hard, dat ze diepe trechters vormen. Elke kolk stelt een individueel bewustzijn voor. Slechts een klein deel van het stromende water draait mee in elke afzonderlijke kolk. Elke kolk wordt gevormd door het water en vanzelfsprekend wordt het water niet geproduceerd door de afzonderlijke kolken. Na kortere of langere tijd verdwijnt elke kolk, maar het water blijft stromen.

De tweede metafoor is opnieuw een draaikolk, maar nu in een snelle stroom van vloeibaar kwikzilver. Het bijzondere van het kwikzilver is dat het niet doorzichtig is, maar dat het oppervlak wel goed spiegelt. Al het kwikzilver dat door de draaikolk mee in het rond stroomt, behoort tot het ego-bewustzijn, maar alleen dat deel van de vloeistof dat zich aan de binnenwand van de trechter bevindt is door reflectie direct zichtbaar en verbeeldt het bewuste gedeelte van de ego-geest. Het onzichtbare deel stelt het onbewuste gedeelte van de ego-geest voor. De spiegeling van het wand-oppervlak van de draaikolk maakt dat de kolk ook zichzelf weerspiegelt en dat er sprake is van zelfreflectie in de diepe trechter van de draaikolk temidden van de overige zichtbare delen van de kwikzilverstroom.

Tenslotte wordt er een derde metafoor gebruikt van de grote algemene bewustzijnsstroom als een groot trillend membraan, dat als tweedimensionaal of meerdimensionaal mag worden gezien. In het membraan komen allerlei plooiende en lussende uitstulpingen voor die meetrillen met het grote membraan, maar niet met alle frequenties op gelijke wijze. Door de verschillende vormen en afmetingen van de uitstulpingen is er sprake van verschillende eigen frequentiepatronen. Elke uitstulping trilt mee op zijn eigen wijze. De metafoor dient om inzichtelijk en aannemelijk te maken waarom niet ieder bewustzijn dezelfde werkelijkheid waarneemt en waarom de vrije wil (waarover straks meer) door ieder op een andere wijze gebruikt wordt om keuzen te maken en initiatieven te nemen. Alle bewuste elementen van de ego-geest zijn permanent en gelijktijdig aanwezig, maar door zelfgekozen

resonantiepatronen komen specifieke onderwerpen dominant in de aandacht.

De vrije wil

In alle metaforen tot nu toe is sprake geweest van enige vorm van beweging: de stroming van water, de rimpels in het kwikzilver en de trillingen in de membranen. Iets in beweging zetten kost energie. Zo ook kost de voortgang van de veranderingen in de geest energie. Wat is het dat de geest in beweging brengt? Merk op dat het antwoord niet een vorm van gewaarwording kan zijn, want gewaarwording, of ervaring, is nu juist een beweging van de geest. De oorzaak van de beweging kan dus niet worden gevonden in de fysica, in de biologie of in de psychologie. De moeilijkheid hier is van dezelfde orde als bij de beantwoording van de vraag over het substraat van de geest zelf. Het antwoord toen was: er is geen substraat voor de geest. En omdat alle kennis voortkomt uit beweging van de geest, kan ook de oorzaak van de beweging niet worden gekend.

Als we kijken naar de gevolgen van deze energie die de geest in beweging zet, dan kunnen we alleen afgaan op intuïtie voor het vinden van een oorzaak van de beweging van de geest en komen dan uit bij de ‘vrije wil’. Als je ooit een beslissing neemt, bijvoorbeeld het maken van een vuist van je hand, dan heb je achteraf heel sterk het gevoel dat je ook iets anders had kunnen besluiten, maar de keuze zelf heeft geen enkele gewaarwording opgeleverd. Hij was er opeens en heeft zich op slinkse wijze in de tijd geplaatst. We ervaren het voorspel van een denkproces en we ervaren de gevolgen van de keuze, maar niet de keuze zelf.

Kastrup geeft zelf aan dat hij dit punt als moeilijkste punt van zijn argumentatie beschouwt, omdat het meer berust op introspectie en intuïtie dan op logica. Toch stelt hij: ik beweer dat de vrije wil juist de primaire oorzaak is van alle beweging van de geest, de vrije wil van het enige subject van het gehele bestaan. De vrije wil kan nooit direct worden ervaren: het is de drijvende kracht achter alle gewaarwording en kan dus zelf niet worden ervaren.

De vrije wil kan op twee manieren de geest in beweging brengen – en nu grijpt Kastrup terug op zijn metafoor van het trillende membraan met zijn uitstulpingen – hij kan a) het gehele membraan in trilling brengen en b) hij kan de topologie en de topografie van het membraan veranderen en nieuwe uitstulpingen maken. Merk op dat a) en b) bijna hetzelfde zijn: de trillingen van a) zijn snelle bewegingen en de bewegingen van b) zijn meer langzame veranderingen met een duurzamer karakter. De vrije wil moet niet worden beschouwd als een nieuwe primitieve, maar eerder als een intrinsieke eigenschap van de geest zelf.⁷

Herinterpretatie van de werkelijkheid

De kerneigenschappen van het idealistisch wereldbeeld hebben we in het bovenstaande besproken. Er blijven echter nog tal van vragen over die een herinterpretatie van de werkelijkheid noodzakelijk maken.

¹ PR: Merk op dat de beschrijving van de eigenschappen van de grote algemene geest en die van de vrije wil heel dicht bij het godsbegrip komen.

Enkele van deze vragen zijn:

Als de gehele werkelijkheid zich in de geest bevindt, is het dan nog wel zinnig om over een ‘Oerknal’ te spreken? Wat betekenen leven en dood? Als het lichaam een beeld is in het proces van de geest, waarom blijft het lichaam dan nog enige tijd bestaan na de fysieke dood? En: Wat kunnen we in onze nieuwe wereldvisie maken van een ziel, van geesten en verschijningen, van psychische verschijnselen als een dubbele persoonlijkheid?

Kosmologie

Kastrup stelt de kosmologie zich voor op basis van een essay dat werd geschreven door een lezer van zijn eerdere publicaties.

In den beginne was het grote membraan van de geest in rust. Het bewoog niet en het vibreerde niet. De topografie en de topologie van het membraan waren zo eenvoudig als maar denkbaar is: geheel vlak, geen uitstulpingen geen rimpelingen. Er was geen zelfreflectie en er was nog geen enkele gewaarwording. Er was alleen een grote ervarings-leegte, de diepe, droomloze slaap van de natuur. Toch was de leegte niet niets. Er was potentie.

Op een zeker punt kwam een gedeelte van het membraan in beweging als in een onwillekeurig spasme. Terstond werd de beweging opgemerkt door het enige subject van het bestaan, een eerste ervaring was geboren. Het eerste subject was tot leven gewekt. Het is niet moeilijk om je voor te stellen dat deze eerste ervaring tot een soort schrikreactie leidde van het enige subject, dat met zijn reactie het gehele membraan in beweging bracht, een golf

van beweging met een grote golf van ervaringen tot gevolg. Het duurde niet lang of er was een kokende beweging in het membraan van de geest en een kettingreactie van ervaringen. De materialistische metafoor van een oerknal en een directe inflatie van tijd en ruimte lijkt hier wel op zijn plaats. Er waren echter nog geen terugplooiende of lussende delen in het membraan, er was nog geen zelfbewustzijn. Het bestaan was nog een verwarrende maalstroom van instinctieve ervaringen, waarin het eerste subject geheel werd ondergedompeld. Liefde en haat, gelukzaligheid en verschrikking, kleur en duisternis vormden zich allemaal onbeheersbaar door elkaar, als in een orkaan. Maar alles was nog steeds een eenheid. Op enig moment veroorzaakten de woeste bewegingen van het membraan een plooi of lus in het membraan die zich terugvouwde op zichzelf en terstond was er een eerste flard van zelfbewuste gewaarwording: Wat ben ik? Wat is hier gaande? Een fundamentele ontwaking vond plaats en een eerste ontwikkelingspad werd ontdekt, een pad naar zelfbewuste gewaarwording. Plooien en lussen begonnen ook elders in het membraan te ontstaan in een precaire poging tot herhalen en uitbreiden van de eerste oorspronkelijke gebeurtenis. En ook vandaag de dag leven we nog in het verlengde van dat proces van steeds groeiende gewaarwording en groeiend bewustzijn. Het doel: volkomen zelfbewustwording van de gehele stroom van `het bewustzijn.

In het materialistisch wereldbeeld wordt aangenomen dat na miljarden jaren van geestloze en levenloze materiële evolutie er zich een moment voordeed, waarop bepaalde

complexe materiële structuren een eerste teken van leven en bewustzijn vertoonden. In het idealisme daarentegen heeft de geest altijd bestaan behorend bij het enige subject van het bestaan en kan er een moment worden aangewezen dat zich de materie begon te vormen uit de chaotische flarden van de geest, als een bijzondere modaliteit van de geest. Kastrup meent dat wij de mogelijkheid onder ogen moeten zien dat nu, in onze tijd, in dit stadium van de evolutie, niemand alle antwoorden heeft op de existentiële vragen. Wij zijn zelf de meest recente producten van de geest die op weg is zichzelf geheel te leren kennen. We zijn zelf onderdeel van het proces dat probeert zichzelf te begrijpen. Leven, dood, liefde en haat, goed en kwaad behoren allemaal tot de potentie van de geest. Dat velen van ons in opstand komen tegen bepaalde aspecten van het bestaan is eveneens onderdeel van het proces van bewustwording. Wat kunnen we anders doen dan te onderzoeken wat er gaande is?

En bedenk wel dat, als onze veronderstellingen juist blijken te zijn, ons bestaan geen ‘schitterend ongeluk’ van het toeval is en dat wij geen overbodige wezens zijn. Onze bijdragen doen ertoe en geven zin aan het leven.⁸

Leven, ziel en lichaam

In het boven gepresenteerde wereldbeeld bestaat geen ziel gescheiden van het lichaam. De geboorte van een nieuw

² Alhoewel het panpsychisme – of panenpsychisme – van Teilhard de Chardin afwijkt van het idealistisch beeld van de geest als oerbron van het bestaan, lijkt het veronderstelde doel van de kosmische evolutie zeer vergelijkbaar: de volkomen zelfbewustwording van de goddelijke geest. Ook de positieve boodschap van de zin van het menselijke bestaan komt overeen met de boodschap van Teilhard. (Peter Renaud)

levend wezen is het geestelijke proces van de lokalisatie van een nieuw individueel bewustzijn in een nieuw lichaam. In de metafoor van het membraan: er is een nieuwe uitstulping van het grote membraan gevormd. Slechts een gedeelte van de afgescheiden vibraties van het grote membraan kunnen tot bewustzijn komen in de nieuwe uitstulping door de specifieke resonanties van de nieuwe uitstulping. Het lichaam is ook een gedeeltelijk beeld van de lokalisatie van het nieuwe ego-bewustzijn. Op de vraag ‘waarom verdwijnt bij overlijden het lichaam niet gelijktijdig met de individuele geest’ is het antwoord: bij het overlijden valt het ego-deel van de geest uiteen, en het beeld van het lichaam in de eigen geest houdt daarmee op te bestaan, maar het beeld van het lichaam in de geest van andere wezens verdwijnt daarmee niet uit de geest van die anderen, de natuurwetten zijn van toepassing op het ego-loze lichaam; het vergaat in het ons bekende tempo.

Bijzondere geestelijke toestanden

Kunnen wij iets doen om meer te zien en te begrijpen van wat er werkelijk om ons heen gebeurt? Kunnen wij onze eigen psychische structuur zodanig veranderen dat we een groter deel van de werkelijkheid zien?

Het ego-deel van de geest is niet in staat zijn eigen structuur te veranderen, omdat de eigen structuur zelf het ego vormt. Vergelijk dit met het doden van jezelf door je adem lang genoeg in te houden, of jezelf te stikken door je luchtpijp met je eigen handen lang genoeg dicht te knijpen. Maar, de verandering van de eigen geestelijke structuur hoeft niet speciaal te worden aangebracht door een eigen actie. De vibraties van het algemene grote membraan zijn

niet afhankelijk van de individuele uitstulping. En dus is het denkbaar dat bepaalde bewegingen van het grote membraan tot veranderingen in de eigen structuur van het ego leiden, zoals een storm schade kan aanrichten aan je huis, ongeacht of je het leuk vindt of niet. Als dit gebeurt, dan zal het veranderde ego dit ervaren als een verandering van buitenaf.

Spontane mystieke ervaringen, vermeende ontvoering door buitenaardse wezens en sommige ervaringen van geestelijke instortingen kunnen wellicht gezien worden als tijdelijke of blijvende structuurveranderingen van het ego-bewustzijn. Zelfs mechanische, chemische of elektrische beschadigingen van de hersenen kunnen leiden tot veranderingen in het filterpatroon van de hersenen. Denk ook aan tijdelijke verandering van de ego-structuur door het gebruik van drugs en alcohol. Al deze middelen hebben één ding gemeen: ze vervagen de ego-structuur en verminderen daardoor de zelfreflectie.

Wat gebeurt er werkelijk na de dood?

Het eerlijke en meest simpele antwoord is: niemand weet het echt. Toch kunnen we proberen enkele voorzichtige suggesties te doen op grond van hetgeen we weten over het leven. Het is niet onredelijk te veronderstellen dat de fysieke dood en het uiteenvallen van het ego-bewustzijn een bron van verblinding wegneemt, zoals het ondergaan van de zon het licht van de sterren zichtbaar maakt.

Het zelfbewuste ego zorgt niet meer voor directe gewaarwordingen. Zo zou het kunnen zijn dat alle zwakke herinneringen, als zwakke vibraties in het bewustzijn, weer

veel helderder voor de geest komen en heel het leven aan de geest voorbijtrekt. Maar, dit effect voegt zeker geen nieuwe inzichten of ervaringen toe.

De echte vraag is vanzelfsprekend of het individuele bewustzijn geheel verdwijnt na de fysieke dood, of niet. Dit hangt af van de details van de eigenschappen van de bestaande uitstulping in het grote membraan. Als het ego de enige plooi of lus van het membraan is die op zichzelf kan terugzien, dan mag je verwachten dat met de fysieke dood tevens alle zelfbewustzijn verdwijnt. Het is echter ook mogelijk dat er sprake is van een meervoudige plooi in het membraan van het bewustzijn en dat de fysieke dood wel de dominante plooi van het zelfbewustzijn doet uiteenvallen, maar niet de onderliggende plooien, die nu ineens kunnen worden gezien in het resterende zwakkere zelfbewustzijn. Kastrup zegt hierbij dat hij deze veronderstelling maakt, omdat er zoveel serieuze meldingen zijn van bijna-doodervaringen, maar dat dit natuurlijk wel erg speculatief is.

Een andere speculatie ontleent hij aan een beeld dat Carl Jung heeft geschetst. Jung vergelijkt het menselijk lichaam met het bovengrondse gedeelte van een plant, die in het voorjaar boven de grond komt. Het ego is het bovengrondse deel. De echte kern van de persoon, de wortels, bevinden zich onder de grond.

De metafoor van Jung kan direct worden vertaald naar de metafoor van het membraan. De wortels van de plant zijn vergelijkbaar met het onderbewuste gedeelte van de

uitstulping van het membraan. Het dominante gedeelte van het ego is het bovengrondse deel van de plant. De fijnere vibraties van de uitstulping blijven voor een belangrijk gedeelte onzichtbaar, omdat het zwakke vibratiepatroon van het onbewuste wordt overstemd door de dominante resonantie van het ego. Als het dominante ego uiteenvalt, blijft het onderbewuste gedeelte gewoon nog voortbestaan. De fysieke dood hoeft niet de volledige verdwijning van de uitstulping te betekenen, maar slechts van enkele delen, waaronder het ego-deel en het beeld van het fysieke lichaam.

Kastrup meent, met of zonder speculaties in de metaforen, dat het waarschijnlijk is dat bij het fysieke overlijden de kern van het bewustzijn van de persoon blijft voortbestaan. De zelfreflectie en het lichaamsbeeld verdwijnen en de toegang tot het onderbewuste gedeelte van de geest neemt toe.

Kastrup behandelt nog verscheidene andere onderwerpen, die weliswaar interessant zijn, maar niet essentieel voor dit excerpt.

Peter Renaud

Reactie van Peter Renaud op één van de bijdragen aan de discussiegroep in Den Haag, o.a. van Gerrit Teule en Paul Revis

Hallo Gerrit en andere mededenkers. Even een reactie op je mailtje.

Ondanks alle discussie vind ik jouw vondst van een ‘natuurlijke ethiek’ een heel interessante toevoeging aan het denken over de evolutie en ik ben benieuwd of je de engelstalige markt ermee kunt veroveren.

Verder vind ik dat je Kastrup geen recht doet als je zegt dat het niet vernieuwend is. Laat ik vooropstellen dat ik niets afdoe aan het vernieuwende denken van Teilhard en Charon. Elke denker en schrijver die iets zegt over de verhouding tussen geest en lichaam, of geest en stof, moet een paar fundamentele aannames doen die niet kunnen worden bewezen.

Teilhard gaat uit van de materie als basis van het bestaan, maar kent bijzondere eigenschappen toe aan de materie, namelijk de materie heeft op het fundamentele niveau twee eigenschappen: een fysieke buitenkant die voldoet aan de wetten van de fysica en een geestelijke binnenkant die pas tot leven en bewustzijn komt als emergente eigenschap van voldoende complexe structuren van de koolstofchemie. De ‘buitenkant’ en de ‘binnenkant’ van de materie zijn beide ‘ontologische primitieven’. De krachtbron van de evolutie is de Goddelijke geest, die vanuit het punt-Omega ‘trekt’ in de richting van steeds toenemend bewustzijn. De wijze

waarop de geest het lichaam en de stof beïnvloedt wordt niet inzichtelijk gemaakt. Ook de persoonlijke ervaring wordt beschouwd als een emergente eigenschap van de binnenkant van de materie in voldoende complexe structuren.

Charon gaat ook uit van de materie als basis van het bestaan, en evenals Teilhard veronderstelt hij een buitenkant en een binnenkant van de materie, maar voegt daaraan als precisering toe dat de geestelijke eigenschappen van de materie in het bijzonder moeten worden toegekend aan de elektronen die, volgens zijn berekeningen elk afzonderlijk gepaard gaan met een imaginair zwart gat, een eon, waarin lichtdeeltjes kunnen worden opgeslagen. De lichtdeeltjes zijn dragers van informatie. De lichtdeeltjes kunnen niet ontsnappen aan de eonen. In ieder eon vindt opbouw van kosmische informatie plaats. Verder veronderstelt hij dat de imaginaire zwarte gaten, die hij wiskundig heeft aangetoond, ontologische betekenis hebben en dat licht gelijk gesteld kan worden aan geest en bewustzijn. Vervolgens gaat hij uit van de mogelijkheid van nonlokale communicatie van de lichtdeeltjes onderling. Het is echter niet duidelijk welke eonen wel en welke niet met elkaar communiceren, of aan welke afstand in tijd en/of ruimte die communicatie is gebonden. Verder veronderstelt Charon nog enkele andere eigenschappen van de eonen, die geestelijke activiteiten als contemplatie, communicatie en de vrije wil aannemelijk moeten maken. Belangrijke vragen blijven onbeantwoord: hoe kan het dat lichtdeeltjes, die toch moeten voldoen aan de wetten van de fysica, gelijk gesteld kunnen worden met de geest. Een tweede

belangrijke vraag is: hoe komt hieruit ooit een persoonlijke ervaring tot stand (*The Hard Problem* van Chalmers). Bij Charon is niet sprake van een doel van de evolutie. Het lijkt mij dat de veronderstellingen van Kastrup minstens zo vernieuwend zijn.

Ervaring is de enige basis van de werkelijkheid. Geest en bewustzijn worden aan elkaar gelijkgesteld. Er is een eerste en enig subject en aan dit subject verbonden bestaat een grote stroom van algemeen bewustzijn/geest. Het doel van de evolutie van het algemeen bewustzijn is de totstandkoming van volmaakt zelfbewustzijn van het eerste subject. Er bestaat geen materiële werkelijkheid buiten de geest. De materiële werkelijkheid is een verschijningsvorm van de algemene geest en voldoet aan alle wetten van de fysica. Anders gezegd: zonder bewustzijn is er geen stoffelijke werkelijkheid, geheel in overeenstemming met de Kopenhaagse interpretatie van het golf/deeltjesdualisme in de kwantumfysica van Bohr en Heisenberg. Individueel bewustzijn ontstaat door uitfiltering van een klein deel van de totale bewustzijnsstroom door de hersenen. Het nut van de individuele bewustzijns is het leveren van bijdragen aan de grote zelfbewustwording van het eerste subject. De vrije wil van het eerste subject is een fundamentele eigenschap van de geest en vormt de drijvende kracht achter de evolutie.

De charme van de veronderstellingen van Kastrup wordt gevormd door de relatieve eenvoud. Het model bevat geen '*Hard Problem*'. Volgens Kastrup zijn er geen dagelijkse waarnemingen of gebeurtenissen die niet in

overeenstemming kunnen worden gebracht met het denkmodel.

Met hartelijke groet,

Peter

Paul Revis: De evolutie van brein en bewustzijn – Het pionierswerk van Jung en Teilhard de Chardin, Parthenon. Paul leidt een gespreksgroep over Teilhard de Chardin in Den Haag, waartoe ook Gerrit Teule (zie p.55) en Peter Renaud (zie p.29-55) behoren. Het artikel hieronder is uitgangspunt voor een volgende discussie in deze gespreksgroep.

EVOLUTIE EN GESCHIEDENIS

Paul Revis

In een boekje van de Duitse filosoof Josef Pieper (*Hoffnung und Geschichte*) vertelt de auteur dat hij in 1951 bij een lezing te Parijs "de eer had, dat Pierre Teilhard de

Chardin zich onder zijn toehoorders bevond." Helaas vernam hij dat pas tien jaar later, dus na de dood van Teilhard in 1955. Tegelijkertijd vernam Pieper dat zijn these door Teilhard was afgewezen. Deze luidde als volgt. Voor de martelaren, die in hun strijd om een rechtvaardige zaak, bv. mensenrechten, het onderspit delven, is er geen hoop, althans geen hoop op hun binnenwereldlijke verwachtingen. De these van Teilhard luidde: de mensheid is objectief jong en vol toekomstmogelijkheden. Daardoor is er alle reden voor hoop op een gelukkige toekomst.

Pieper meent dat Teilhard de begrippen 'geschiedenis' en 'evolutie' met elkaar verwisselt. Hij wil een correctie aanbrengen door een scherper onderscheid. Geschiedenis in strikte zin berust volgens hem op ethiek. Aan de basis daarvan ligt de vraag: hoe moet ik handelen? Het betreft hier het handelen van een 'ik', d.w.z. van een wezen, dat niet meer geheel afhankelijk is van zijn instincten, maar – zo benadrukt Pieper – in vrijheid beslissingen kan nemen. Een dier weet, maar een mens weet, dat hij weet. Door deze reflectie kan zich een geweten vormen. Aan de basis van het 'geweten' ligt een 'weten', mythisch uitgedrukt: 'de boom van kennis van goed en kwaad'. Daarnaast is volgens Pieper de mens een 'evolutieverschijnsel'. Hij is voortgekomen uit de evolutie en hij is daar ook nog steeds in opgenomen. Door zijn ethisch bewustzijn echter is de mens niet meer uitsluitend een natuurwezen maar ook een metafysisch wezen en treedt als zodanig 'buiten' de evolutie. Pieper ziet 'evolutie' en 'geschiedenis' als elkaar buitensluitende begrippen, terwijl Teilhard alle geschiedenis tot de evolutie rekent. Overigens kent

Teilhard de geschiedenis – als evolutie – wel een metafysisch doel toe door het poneren van een punt-Omega.

Het is jammer dat Pieper de begrippen 'geschiedenis' en 'evolutie' te scherp onderscheidt en daardoor scheidt. Voor hem is 'evolutie' noodzakelijke vooruitgang, terwijl 'geschiedenis' dat niet is. De mens kan nl. vrije beslissingen nemen en daardoor verkeerde keuzes maken. Dat heeft volgens Pieper niets met evolutie te maken.

Naar Teilhards opvatting is de geschiedenis wel degelijk te verstaan als een deel van de evolutie. Dat blijkt duidelijk uit de instemming waarmee hij de volgende definitie citeert: De mens ontdekt, volgens de kloeke formule van Julian Huxley, dat 'hij niets anders is dan de evolutie welke zichzelf bewust geworden is'. Dit is inderdaad een zeer fraaie definitie: kort en toch volledig. De mens wordt gelijkgesteld met de evolutie. Het 'niets anders dan' moet men hier niet reductionistisch verstaan. De mens wordt niet herleid tot een randverschijnsel of anomalie van de evolutie. Hij maakt er zelfs de spits van uit. 'Evolutie' is hier het naast hoger gelegen begrip. Daarna volgt de inperking (de zgn. *'differentia specifica'*): de mens is de evolutie, die zich van zichzelf bewust is geworden.

Men kan het ook als volgt zien. Uit de 'natuurlijke historie' is de 'cultuurgeschiedenis' voortgekomen. Het woord 'historie' betekent dan een natuurnoodzakelijke ontwikkeling. Zo gauw in deze ontwikkeling het zelfbewustzijn – en daarmee het ethisch bewustzijn – een

rol gaat spelen, kan men van 'cultuurgeschiedenis' spreken. De mens heeft met zijn reflecterend vermogen, zijn denken, de aarde overdekt met uitvindingen en organisaties: de noösfeer. Aan de basis van de noösfeer liggen de vrije beslissingen van een zelf-bewustzijn en daarmee van een ethiek.

Pieper rekent de uitvindingen en organisaties op zichzelf tot de evolutie. De geschiedenis – en daarmee de ethiek – komt tot uiting in het gebruik van die uitvindingen en organisaties. Met kernsplitsing kan men een stad van elektriciteit voorzien, maar men kan diezelfde stad ook met een kernbom in de as leggen. Hetzelfde geldt voor organisaties als een wereldregering. Deze kan de mensheid tot grotere harmonie brengen, maar ze kan ook leiden tot wanbeleid en tirannie.

Wat Pieper in teilhardiaanse termen wil zeggen, is, dat misbruik van de convergerende krachten in de noösfeer kan leiden tot een implosie bij punt-Omega. Deze stelling roept apocalyptische beelden op van een 'wereldeinde'. Nu is Omega een grensbegrip, met zowel fysische als metafysische implicaties. Fysisch gezien komt de aarde steeds dichterbij de zon en zal haar oppervlak verbranden. Metafysisch gezien is de geest niet helemaal onderworpen aan de wetten van tijd en ruimte. Apocalyptische visioenen van een 'redding van zielen', zouden dan een vingerwijzing zijn naar dit aspect. Eén ding is zeker: fysisch gezien kan Omega alleen betrekking hebben op onze aarde, maar niet op het heelal. Daar gaat de evolutie verder.

Teilhard geeft van de convergerende krachten van de noösfeer een optimistischer beeld. Deze voeren volgens hem de mensheid naar een vooruitgang, die uitmondt in de apotheose van Omega. Deze opvatting straalt ook door in zijn persoonlijk leven. Met een bijna onbegrijpelijk positieve houding dient hij in WO I als brancardier. Hij ontvangt verschillende onderscheidingen, waaronder het Legioen van Eer. Zijn houding vloeit voort uit zijn overtuiging dat WO I (en later ook WO II) barensweeën zijn van de noösfeer.

Nu, na een eeuw, zien we die 'barensweeën' steeds talrijker en omvangrijker worden en ontwaren we nog weinig van een harmonische noösfeer. De technische ontwikkeling heeft een enorme, hoge vlucht genomen. Daarmee heeft de ethische ontwikkeling geen gelijke tred gehouden. Integendeel: we zien eerder een achteruitgang. Mensenrechten worden wereldwijd geschonden. Moderne martelkamers zijn zo mogelijk nog erger dan middeleeuwse. Op grote schaal misbruikt de mensheid haar technische mogelijkheden: water-, bodem- en luchtvervuiling zijn het gevolg. Dier- en plantensoorten sterven massaal uit. Fokprogramma's van dierentuinen kunnen dit proces niet tegenhouden. Ook de ruimtevaart heeft voor enorme vervuiling gezorgd. Onlangs is een shuttle gelanceerd, die ingericht is om afval op te halen. De eerste 'vuilniswagen' in de ruimte!

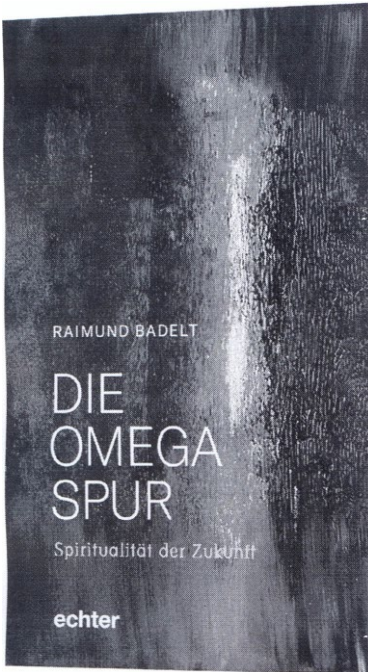
Langs allerlei wegen vergiftigen wij onze planeet. Geen wonder dat velen de noösfeer niet kunnen zien als een aantrekkelijke toekomst. Sinds de boeken van George Orwell (*Animal Farm* - 1984) en Aldous Huxley (*Brave*

New World), is de antiglobalistische stemming sterk gegroeid. Dat is jammer, want de kritiek van Orwell en Huxley richt zich niet op eenheid als zodanig. Zij richt zich op het gevaar dat men een totalitaire eenheid nastreeft, een schijneenheid, die uiteindelijk tot zelfvernietiging leidt. Ook Teilhard waarschuwt tegen deze schijneenheid, die hij ziet als een terugval in de evolutie. Het volgende citaat mag dit verduidelijken. “In geen tijdperk der geschiedenis is de mens zo goed uitgerust geweest (...) om haar menigten te ordenen. (...) Het miljoen in pelotons, op de paradeplaatsen; het gelijkgeschakelde miljoen in de fabriek; het gemotoriseerde miljoen...En dat alles loopt in het communisme en het nationaalsocialisme uit op de afschuwelijkste kettinggang! Het kristal in plaats van de cel; de mierenhoop in plaats van de broederschap; in plaats van de verwachte opvlucht van het bewustzijn, de mechanisatie, die het onvermijdelijke gevolg schijnt van de totalisatie...”.

De aarde – en daarmee ook de mens – verkeert in een enorme crisis. Hoe meer de mens zich daarvan bewust wordt, hoe meer hij zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Hij moet aan natuurnoodzakelijke ontwikkelingen een verdere richting geven door vrije ethische beslissingen. Hij staat – althans m.b.t. de aarde – aan het stuurwiel van de evolutie. Een weg terug is er niet. Het draait om één wereld of geen wereld.

Vanuit onze redactie: Wij bevelen het boek op p. 64 ten zeerste aan. De schrijver, **Raimund Badelt**, publiceerde in ons tijdschrift GAMMADELTA jrg.2 - nr. 1, jrg. 2 - nr. 3

en jrg. 3 - nr.2 het artikel “De spiritualiteit van Teilhard de Chardin ter ondersteuning bij een hedendaagse oriëntatie”. Het kan onder het lemma ‘Ons tijdschrift – GAMMA-DELTA’ worden gedownload vanaf onze website: www.teilharddechardin.nl

Der Naturwissenschaftler, Priester und Mystiker Teilhard de Chardin bemühte sich um einen Brückenschlag zwischen Naturwissenschaft und Religion. Er lebte und vertrat eine Spiritualität, die Gott und Welt verbindet, eine positive Sicht, die das menschliche Handeln als Mitarbeit an der Schöpfung deutet – Schöpfung nicht als Ereignis einer fernen Vergangenheit verstanden. Sondern als ein auch in Gegenwart und Zukunft andauernder Prozess, bei dem

Menschheit und Kosmos zu einem Punkt Omega zusammenstreben. Mit einer Fülle von Beispielen führt Raimund Badelt aus, dass diese Entwicklung schon im Gang ist und dass sie sowohl als gesellschaftlicher Auftrag zu sehen ist als auch Lebenssinn für den Einzelnen bereithält. Dabei geht er nur relativ knapp auf Teilhards Texte ein. Der Schwerpunkt seiner Ausführungen liegt

darin, dessen Argumentation auf die heutige Situation hin zu aktualisieren und deren Bedeutung aufzuzeigen.

Raimund Badelt, geboren 1945 in Wien, Wirtschafts-experte mit langjähriger Leitungserfahrung in der Caritas der Erzdiözese Wien. 2011-2014 Masterstudium an der Universität Salzburg in "Spirituelle Theologie im interre-ligiösen Prozess" mit Masterarbeit zur Spiritualität von Teilhard de Chardin; seither Vortragstätigkeit zu diesem Themenkreis vor allem im Raum Wien.

Raimund Badelt

Die Omega-Spur - Spiritualität der Zukunft

Erschienen im Echter Verlag, Würzburg 2021

www.echter.de

152 Seiten

12 x 20 cm. Broschur

€ 14,90 (D) | € 15,40 (A)

ISBN 978- 3-429-05596-7

Auch als eBook erhältlich:

ISBN 978-3-429-05142-6/ € 12,99 (PDF)

ISBN 978-3-429-06525-6/ € 12,99 (ePub)